

Dues nissagues mil·lenàries. Filosofia i literatura

Tobies Grimaltos

A la filosofia li passa com a la literatura, és una família gran i molt antiga, amb parents que s'assemblen molt i d'altres que s'assemblen ben poc, alguns de ben avinguts i d'altres que estan barallats. Com parlar, doncs, en poques planes de les relacions entre aquestes dues nissagues mil·lenàries? Òbviament, amb moltes dificultats. Atès que la tasca és ben difícil, espere la vostra tolerància envers les simplificacions que hauré de fer i la perspectiva necessàriament esbiaixada que caldrà adoptar. Quina relació hi ha entre filosofia i literatura? Per començar, la filosofia no és literatura, com no és ciència. Tanmateix, els models (si això té sentit) de la ciència i de la literatura són ben presents en el seu l'horitzó, l'estiren en direccions sovint oposades i la tenen en tensió. Són, pense jo, dos models als quals la filosofia s'ha de resistir per mantenir la seua pròpia identitat, que la té. No dic que la filosofia no ha de tenir presents la ciència

i la literatura, no dic que no haja de conèixer-ne una i l'altra i servir-se'n i servir-les en comunicació franca i constant; no és això el que vull dir. El que dic és que no ha de voler aspirar a convertir-se en cap de les dues o voler copiar els seus models. És cert que, segons de quin àmbit de la filosofia es tracte, segons quina tradició es conree, la corda de la filosofia s'estira més cap a un costat o cap a l'altre. Si, com deia Kant, els temes de la filosofia poden resumir-se en les tres preguntes «què puc saber?», «què he de fer?» i «què m'és permès d'esperar?», a un món on és necessari especialitzar-se, l'estil es veurà marcat per quina d'aquestes preguntes centre l'interès del filòsof; i, amb això, la distància respecte de la literatura.

El que em propose de fer ací és emprar un mètode que ens permeta veure amb claredat la diferència entre literatura i filosofia. És clar que, sempre que es parla d'àmbits diferents del discurs, les fronteres no són clares i precises, que els límits, en l'expressió de Wittgenstein, són borrosos: hi ha literatura que hom podria titllar de filosòfica i filosofia amb qualitat i elements literaris. D'altra banda, és cert que alguns filòsofs han sigut gran escriptors, hi ha hagut pensadors que han expressat bellament els seus pensaments filosòfics: Plató o Nietzsche foren grans escriptors. Russell i Sartre foren premis Nobel de literatura. I no és menys

Tobies Grimaltos (Castelló de la Ribera, 1958) és professor titular de Filosofia a la Universitat de València. Autor de llibres com *Teoria del coneixement* (amb J. L. Blasco) i *Signo y pensamiento* (amb J. L. Blasco i D. Sánchez) ha escrit també assaigs adreçats a un públic més ampli, com *El joc de pensar* i *Pren-te la vida amb filosofia*, tots dos publicats per l'editorial Bromera. *Idees i paraules. Una filosofia de la vida quotidiana* (PUV, 2008) és el seu darrer llibre.

cert que alguns literats han construït textos preciosos en el rerefons dels quals hi havia algun problema filosòfic o, simplement, es jugava amb ell: Lewis Carroll o Borges en foren mestres. La literatura i la filosofia, com les dues velles matrones que són, s'han influït mútuament i s'han fet préstecs. Per tot això, si volem assenyalar-ne les diferències, caldrà carregar les tintes d'un costat i de l'altre, simplificar i exagerar. Ja sabem que tots els mètodes d'anàlisi, com totes les teories crítiques i totes les perspectives d'aproximació i examen són deformadores per parcials. Sempre que es vol explicar un conjunt de coses heterogènies des d'un paradigma, des d'una estructura o un principi explicatiu, el resultat no pot ser més que simplificador: elimina les diferències, llima les arestes per fer-ho encaixar amb el patró. Però, parcials i tot, els resultats poden ser il·luminadors. L'anàlisi sempre permet veure coses que abans, i com a màxim, només s'intuïen o constituïen supòsits més o menys inconscients. La qüestió és no entendre el mecanisme que s'empra com l'únic possible o com aquell que ho explica tot. Si prenem una tal precaució, si som conscients que allò que extraïem no és l'únic que es pot traure ni tota i l'única veritat, el resultat no pot ser dolent.

Vull advertir, però, i abans de començar, que intentar mostrar la diferència entre literatura i filosofia no pressuposa un judici de valor respecte de la importància de cadascuna d'elles, ni implica cap classificació respecte de prioritats o de possibles dependències jeràrquiques. L'únic que vull és, tot mostrant les diferències, il·luminar el camí de la seua possible relació, desbrossar el camí de la seua comunicació i col·laboració possible, aclarir-ne les condicions en què aquestes podrien donar-se i permetre així

que siga més fàcil afrontar la pregunta «Què pot fer la literatura per la filosofia?» o a l'inrevés: «Què pot fer –si és que pot fer res– la filosofia per la literatura? L'eina de la qual em vull servir en aquesta missió és la metodologia de la pragmàtica i de la teoria dels actes de parla. Sé que això és un problema, perquè entre els lectors pot haver-hi qui no estiga familiaritzat amb aqueixa terminologia i hi pot haver qui, per conèixer-la, ho veja amb malfiança. Intentaré salvar en part ambdós obstacles. El primer, explicant els termes que aniré introduint; el segon, perquè l'acostament que hi faré serà bastant diferent de treballs com ara els de Richard Ohman o Samuel Levin, que potser són els més coneguts. El que pretenc és fer (amb els estris que la pragmàtica ens proporciona) la radiografia de certa manera clàssica de fer filosofia bastant distanciada, en els seus compromisos i la seua metodologia, de la literatura, comparar-la amb els mitjans i els objectius de la literatura i veure així què pot proporcionar aquesta darrera a la filosofia en general per a completar-la. Som-hi, doncs.

Paul Grice deia que «voler dir» o significar alguna cosa mitjançant una emissió consisteix a tenir la intenció de produir una determinada resposta en l'oient i de produir-la mitjançant el reconeixement per part de l'oient d'aqueixa intenció nostra. Què és el que es vol dir en una ocasió particular ve determinat per quina resposta particular es vol aconseguir de l'oient. Segons el tipus de resposta que volem produir en l'oient, la nostra emissió serà d'una classe o d'una altra. El tipus de resposta que es pretén aconseguir de l'oient determina quin tipus d'acte de parla és aqueixa emissió. Recordem que amb el llenguatge no sols es diu, això és, no sols es fan assercions o enunciats,

entitats susceptibles de ser qualificades de vertaderes o falses, com quan hom diu: «Ací fa calor». Amb el llenguatge no sols diem, també fem moltes altres coses: demanem, prometem, ens disculpem, saludem, etc., etc. Potser quan he dit que ací dins feia calor, no estava, en realitat, enunciant, no estava descrivint un fet o no estava merament descrivint-lo, potser el que feia era demanar de manera dissimulada que algú abaixàs la calefacció o li donàs més potència a l'aire condicionat. Una manera d'assabentar-se de quin tipus d'acció fa el parlant en emetre unes paraules és esbrinar quin tipus de resposta vol produir en l'oient (o en l'audiència). Els enunciats (allò que he qualificat de «dir», allò que és susceptible de ser vertader o fals) pretenen una resposta doxàstica per part de l'oient, això és, amb ells hom vol que l'oient adquireisca una creença. Si quan jo he dit «Ací fa calor» no més pretenia constatar un fet i no suggerir alguna altra cosa, el que pretenia era aconseguir que vosaltres creiéssu que ací fa calor o que jo tinc calor. Si, per contra, el que volia era demanar que s'abaixàs la calefacció, aleshores la resposta que volia obtenir era una de conativa, això és, que algú formàs la intenció de llevar potència a la calefacció, o de dir-li a algú que li la llevàs. Com saber què pretenia? De vegades no és fàcil, per a això ens ajuden el que Grice anomenava implicatures: allò que no és dit, però que s'implica d'alguna manera a partir d'allò que s'ha dit i que depèn de les màximes conversacionals, de les normes que regulen els nostres intercanvis lingüístics i que tots respectem de manera tàcita. Si fos un fet obvi que ací fa calor, tots sabríeu que no pretenc constatar un fet per tal que vosaltres adoptàssu una creença; no té sentit dir allò que és obvi, si no és que, dient-ho, es

vol aconseguir una cosa distinta. Aleshores interpretaríeu les meues paraules com una petició, sense cap dificultat.

Una altra eina que s'utilitza per a mostrar aquesta diferència entre les respostes que es volen aconseguir amb els actes de parla (recordeu: creences i intencions d'actuar) és la seua «direcció d'ajustament». Es diu que els enunciats, en la mesura que volen produir creences en l'oient, tenen la direcció d'ajustament de «paraules a món»: es vol que les paraules s'ajusten al món, que es corresponguen amb la manera com és el món. Si ho aconseguen, l'enunciat és vertader; si no, és fals. En canvi, quan una emissió busca obtenir una resposta conativa, té una direcció d'ajustament de «món a paraules»: vol que el món es corresponga amb el contingut proposicional de l'emissió. Les ordres en són el cas paradigmàtic. Quan jo dic: «Joan, tanca la porta!», el que vull és que Joan forme la intenció d'actuar de tal manera que el món s'ajuste al contingut proposicional «la porta està tancada», vull que Joan faça veritat la proposició «la porta està tancada». Si ho aconseguisc, si Joan reconeix que això és el que pretenc, la meua emissió tindrà èxit; si no, haurà fracassat com a emissió.

Finalment, convindria recordar breument els diferents actes de parla que es poden realitzar mitjançant una emissió lingüística i els seus constituents. Tenim, en primer lloc, les paraules que s'emeten, quan aquestes tenen un sentit, quan refereixen i prediquen formen l'*acte locutiu*. Allò que fem amb aqueixes paraules, si enunciar, preguntar, ordenar, etc., és l'*acte il·locutiu*. Els altres efectes que es produeixen en l'oient, que no són essencials per a l'èxit de la il·locució i que, si es volen aconseguir, es volen aconseguir (segons diu Strawson)

sense que l'oient s'adone que aquesta és la nostra intenció, són els *actes perlocutius*. Sé que ho he dit de manera molt condensada, però no us preocupeu, a poc a poc us n'anireu familiaritzant, amb aquesta terminologia.

Amb tot aquest utillatge, podem veure ara com la filosofia i les diferents maneres de fer filosofia es relacionen amb la literatura. Recordeu, les nostres claus interpretatives seran: la resposta que es vol produir en l'oient (més aviat, lector, a partir d'ara), quina és la direcció d'ajustament de les emissions, quin tipus d'acte –locutiü, illocutiü o perlocutiü– interessa.

Per no estendre'm més del compte, em centraré en un model de filosofia (no en altres): aquella, que, per dir-ho d'alguna manera, és més propera al model de la ciència. És al mateix temps el model més allunyat de la literatura. Advertesc que la imatge que oferiré serà bastant caricaturesca, però no per això menys il·lustrativa del que vull fer: mostrar com filosofia i literatura poden col·laborar. En la mesura que aquest és el model més allunyat de la literatura, pot servir més encara per a mostrar com aquella la pot ajudar en la seua tasca.

Analitzem doncs el model filosofia-ciència.

FILOSOFIA I CIÈNCIA

Aquest tipus de filosofia pretén, fonamentalment i de la mateixa manera que la ciència, «dir», això és fer oracions susceptibles de ser vertaderes o falses o, almenys, susceptibles de ser avaluades en termes de versemblança i probabilitat. Des d'aquesta perspectiva, la comesa mútua, de la filosofia i de la ciència, són les explicacions,

les descripcions, l'anàlisi. Quan la ciència formula una hipòtesi es basa en experiments o en dades empíriques (estadístiques o el que siga) que li donen el seu suport, que la fan versemblant. Els experiments (o les dades) són públics i intersubjectius en el sentit següent: si algú dubta de la validesa de la hipòtesi, pot reproduir l'experiment i veure si aquest la corrobora efectivament, si realment li dóna suport evidencial. El rigor és un valor primordial. Els filòsofs tenen en l'argument el seu experiment. Les seues afirmacions, les seues hipòtesis han de ser també el resultat d'un argument que els altres han de poder resseguir i comprovar si dóna suport i fins a quin punt a l'afirmació feta. Una conseqüència d'això, d'aquesta finalitat i d'aquest mètode, és que es prima la claredat, l'absència d'ambigüitat i d'equivocitat. El que es vol dir vol dir-se de la manera més clara possible, tot evitant possibles males interpretacions degudes a qualsevol ambigüitat, sintàctica, semàntica o pragmàtica. Es busquen termes precisos, es sacrifiquen les connotacions i, si cal, es redefeixen els termes per tal d'evitar els malentesos que pot produir la seua homofonia amb els termes del llenguatge ordinari o les diferents accepcions que poden tenir aquests. La forma de les oracions només importa en la mesura que afavoresca aquestes pretensions. En conseqüència, es busca la major simplicitat formal. El llenguatge es vol directe: que una oració diga només una cosa de les diverses possibles, no ha d'haver-hi lloc a diverses interpretacions. El discurs s'adreça a l'enteniment, no a la imaginació. Òbviament tot això està renyit amb les pretensions i les motivacions de la literatura. El discurs està al servei de l'expressió, d'una idea, d'un pensament. Quan la forma del discurs és l'argument,

les oracions, les premisses han de ser clares i, si pot ser, simples. Del que es tracta és de fer resseguible l'argument perquè mostre tota la seua força.

Si voleu complicar encara més les coses, penseu que les hipòtesis o les tesis (els principis) que es formulen es volen universals. No es parla d'una situació o d'un context, d'un individu o d'unes circumstàncies, es vol que allò que es diu valga per a tots els casos. A més, els objectes del discurs solen ser ben abstractes. L'objecte d'estudi solen ser conceptes que es pretenen analitzar, esmicolar per tal de poder-los després connectar amb altres i il·luminar-los així mútuament i poder comprendre més clarament el problema que portem entre mans i les seues relacions amb altres. Les eines dissenyades per a abordar un problema i la clarificació aconseguida poden ser de profit per a abordar-ne un altre.

Així veiem que en aquest tipus de filosofia el que prima són els enunciats, és a dir, els actes il·locutius que pretenen obtenir respostes doxàstiques (creences) del lector. Allò que interessa és l'aspecte cognitiu del discurs. La seua eina és l'argument. El productor del text sap que la creença no és voluntària, per a produir-la ha d'oferir raons. Podríem dir, doncs, que la unitat significativa d'aquest tipus de discurs és l'argument. En la mesura que pretén obtenir respostes passives (creure no és una acció, ja hem dit que la creença no és voluntària), el seu objectiu és convèncer, va adreçada a l'enteniment i el seu vehicle és la denotació. No cal dir que la veritat és molt difícil d'obtenir en filosofia (si és que es pot obtenir). És clar, però, i atès el seu funcionament, que a la veritat va adreçada. En aquest sentit i fins ací, justament és la consecució d'aquesta veritat el que la diferencia de la ciència.

Els problemes de la filosofia són gairebé els mateixos des del seu començament i difícilment es pot parlar, en filosofia, de saber acumulatiu.

Quan l'objectiu són les creences, és clar que l'estil de l'emissió, del text, ha de veure-se'n influït. L'art, si podem parlar en aquests termes, es sacrifica en virtut de la claredat, de la univocitat, de la precisió. El que hem de demanar a la forma és, potser, l'elegància de la simplicitat i de la claredat. Hem dit que la facultat destinatària és l'enteniment; es vol convèncer, no persuadir. Quan aquests són els objectius, el que importa és el suport argumentatiu o evidencial de les afirmacions, la seua contundència. La imaginació només compta a l'hora de trobar i explotar eines destinades a tal fi (que poden ser exemples), no per la seua capacitat de produir emocions o sentiments. El que val és el poder fred de les raons, no la calidesa emocional de les descripcions imaginatives. De la mateixa manera, caldrà evitar les implicatures o cancel·lar-les, cal evitar que pugui parèixer que es vol dir alguna cosa diferent del que es diu (la literalitat pot arribar a esdevenir una obsessió). Les oracions que s'empren han de complir totes les màximes conversacionals (de quantitat, qualitat, relació i mode de la informació) d'una manera estricta. Han de ser interpretativament tancades, sense buits que poguessen fer-les interpretables de maneres diferents. L'ambigüitat és perillosa quan s'argumenta, pot produir fal·làcies o fer que sembla que es produeixen. Paraules unívokes en frases unívokes sembla ser el lema. En filosofia no es comunica, es diu, i s'intenta dir amb claredat, amb la major claredat possible, fins i tot si el llenguatge que s'utilitza és difícil i abstrús. La ironia i la metàfora, si s'empren, s'han d'emprar

amb precaució i només en els moments de transició d'una idea a una altra. Hem dit que la imaginació pot tenir un paper instrumental, és útil sobretot a l'hora de dissenyar exemples, però, atenció, amb els exemples es vol il·lustrar certs aspectes i no altres o sotmetre a prova certes intuïcions, cosa per la qual tampoc no es pot deixar lliure la imaginació, sinó que cal constrènyer-la a l'objectiu que es vol abastar amb l'exemple.

Tenim, doncs, com a resum i conclusió: respostes doxàstiques, llenguatge purament enunciatiu (o de preguntes de sí i no), direcció d'ajustament de paraules a món (que el contingut proposicional de les oracions s'ajuste a la manera com és el món, per molt abstracte que siga el discurs), l'acte il·locutiu prima sobre el locutiu (que està al servei del primer) i sobre el perlocutiu. Pràcticament, l'únic tipus d'acte il·locutiu que s'empra és l'enunciat i l'acte locutiu importa només en la mesura de la seua eficàcia en la realització d'un acte il·locutiu clar.

La conseqüència de tot això és una estretor discursiva que dificulta l'escomesa o l'aprofundiment de certs temes centrals en la filosofia –potser justament els que més interessin al no professional i respecte dels quals espera més de la filosofia–, els que tenen a veure si més no amb dues de les preguntes de Kant: «Què he de fer?» i «Què m'és permés d'esperar?». Tot i que aquesta concepció de la filosofia s'ha revelat útil i fructífera en altres camps, com són ara la filosofia del llenguatge o la teoria del coneixement. Quan es tracta d'abordar les altres qüestions, més vitals, més de la vida, aquest tipus de filosofia, a causa possiblement dels constrenyiments que hem assenyalat, es troba amb més problemes. Potser perquè en aquests, en la mesura que tenen impli-

cacions en la forma de vida, en els dubtes més vitals i quotidians, la imaginació, les vivències particulars i allò que es diu passió per oposició a raó, hi tenen un pes fonamental. Aquestes, justament, són qüestions que comparteixen la filosofia i la literatura; ambdues, en la meua opinió, comparteixen el projecte d'il·luminar la nostra comprensió del món i de la vida. Ambdues intenten connectar (conceptes, imatges, intuïcions), i connectar per descobrir; cosa en la qual la connotació, el suggeriment, i el sentiment, tenen un paper fonamental. Diguem que el perill de la precisió és eliminar relacions, que l'arbre no ens deixe veure el bosc; que el dir impedisca mostrar.

Però, vegem primer, des d'aquestes claus, com funciona el discurs literari.

LA LITERATURA ENFRONT D'AQUEST MODEL DE FILOSOFIA CIÈNCIA

Si intentem caracteritzar la literatura des d'aquestes premisses, veurem com és de diferent del model de filosofia que he descrit. Comencem per preguntar-nos quin tipus de resposta volen produir les oracions d'una obra literària en el lector i començarem a trobar-nos en dificultats. Són respostes doxàstiques? Si l'obra literària és de ficció (i les obres literàries en el seu sentit més clàssic ho solen ser), difícilment seran aquestes les respostes que es pretenen. Vol produir respostes conatives, que el lector forme unes determinades intencions d'actuar? No, almenys no directament. Compartesc l'opinió d'Iris Murdoch que tan bon punt com un escriptor es diu a si mateix que amb els seus escrits vol canviar la societat, és molt probable que danye la seua obra, que un

intent deliberat i ansiós per persuadir porta una obra a un nivell més superficial. Quan la idea (la doctrina) és la que mana, quan els elements literaris s'hi veuen constrets i hi estan sotmesos, és molt difícil que la literatura no perda.

A parer meu, una obra literària no ha de dir, en el sentit que hem anat usant el terme; no pot voler produir respostes doxàstiques (ni tampoc, per cert, conatives) d'una manera immediata i directament reconoscible. Si l'eina de la filosofia era l'argumentació, utilitzar-la en la literatura podria resultar ridícul. El seua àmbit (ben distintament del tipus de filosofia que hem analitzat) no és el de la il·locució, sinó el de la perlocució. Les respostes que ha de produir, ha de produir-les sense que el lector se n'adone de seguida, i d'una manera transparent, de la intenció de l'autor. La literatura no ha de dir, ha de mostrar. Quan es tracta de mostrar, no és l'enteniment la facultat a la qual cal adreçar el discurs o no és l'única facultat a la qual cal adreçar-lo. Les emocions són decisives. La imaginació i l'enginy són crucials. Per a mostrar (potser allò que no es pot dir), l'empatia té un paper clau. El lector ha d'anar veient i sentint, més que no escoltant i jutjant. La coloració de les descripcions, la perspectiva i els contrastos determinen. L'autor és un perceptor d'aspectes que convida el lector a parar-hi atenció. Impregna el seu text del seu sentit estètic i moral. El que importa és l'aire que es respira en el text més que no les afirmacions que es fan.

Preguntar, doncs, quina és la direcció d'ajustament de les oracions en una obra literària, potser, ja no té sentit. No hi ha una conversa entre autor i lector si no és a través de personatges interposats. D'aquesta manera, tal vegada la unitat a valorar ja no és

l'oració ni un conjunt d'oracions com era el cas de l'argument, sinó el text sencer. L'obra literària pot voler transmetre una concepció del món i de les coses, del que està bé i el que està malament (les grans obres ho solen fer), però no ho pot fer com ho vol fer la filosofia, dient: això està bé o això està malament, per això i per allò i volent formular normes universals. La literatura no ho farà dient-ho, sinó mostrant-ho a través de la quotidianitat de casos particulars, concrets i vius que poden servir de paradigma. Si vol arribar a la universalitat, ho farà mitjançant personatges que tenen unes vivències i uns sentiments concrets, que s'enfronten a unes circumstàncies particulars. Si vol parlar d'allò abstracte, ho farà descrivint situacions particulars que, com un model i en tant que model, ho il·lustraran.

El terreny de la literatura és el terreny del cas, no de la norma. És, d'una altra banda (i com ja ho advertia Aristòtil), el terreny de la possibilitat. Es tracta, doncs, d'un terreny enorme, vastíssim, tan ampli com la imaginació de moltes imaginacions. Tot el que pot ser, pot ser a la literatura. L'autor té tots els mons possibles al seu abast, l'únic límit és la seua imaginació, la seua prudència o la seua por. De l'altre costat, la literatura permet al lector submergir-se en altres vides, viure-les i viure amb elles altres possibilitats, altres mons. Si en la realitat unes possibilitats n'exclouen moltes altres, en la literatura aquestes romanen. En la vida real, triar fer una cosa (triar un ofici, un tipus de vida) suposa renunciar a fer-ne un munt d'altres, suposa renunciar a una infinitat d'experiències, de vivències. Si visc a València, no puc viure alhora a Barcelona; si sóc professor, no puc dedicar-me professionalment al bàsquet o a la cançó. Aquest és l'aspecte dramàtic de la llibertat,

tota tria suposa una infinitat de renúncies. En aquest sentit, la literatura és l'espai de la llibertat pura. Ens deixa totes les possibilitats, d'alguna manera ens possibilita viure el que no podem viure per haver triat viure com vivim. Ens acosta experiències que d'una altra manera no hauríem tingut i que ens ajuden a comprendre formes de viure i de pensar ben distintes de les pròpies. Són experiències i vivències que amplifiquen la nostra comprensió del món i de la vida. Desenvolupen en nosaltres l'empatia envers allò que, altrament, ens seria desconegut i, en conseqüència, estrany, hostil, quelcom que menystindríem, temeríem o odiaríem. Heus aquí un objectiu comú a la filosofia! El lector pot ser com un antropòleg que fa treball de camp sense moure's de la butaca i també com un filòsof que aprofundeix la comprensió de l'ànima humana i del món que l'envolta. A través d'aquests viatges de la imaginació, s'enriqueix la nostra concepció del món, de la vida, dels altres i de nosaltres mateixos.

Per tot això, potser, és pel que una de les obligacions fonamentals del text literari és atrapar l'atenció del lector (tot i que no sempre per fer-lo gaudir), copsar-la i mantenir-la. Així, si a la filosofia més propera a la ciència primava, quasi amb exclusivitat, l'acte il·locutiu i un tipus únic d'aquest –l'enunciat–, a la literatura, per tot el que he anat dient, i a banda de l'acte perlocutiü, li interessa l'acte locutiü. En realitat, caldria dir, li interessen les paraules, i la forma que hi prenen i donen a l'oració. Li interessa l'acte locutiü (real o fingit), i li interessa tant pels efectes perlocutiüs que es vol que produeca com per ell mateix. Dit d'una altra manera: la forma és primordial en literatura. Importa i molt, i ja no, com era el cas en la filosofia o la ciència, per la seua

eficàcia en transmetre una informació, una opinió o una hipòtesi, tampoc per la seua capacitat d'impulsar a l'acció, sinó per la seua forma estètica, per la seua bellesa o originalitat i per la seua capacitat d'immergir el lector en la situació que es descriu. Els actes de parla en la literatura són imitacions d'actes de parla, no van adreçats (en la seua força il·locutiva) al lector, sinó als personatges: no és al lector a qui se li pregunta, se li diu o se li ordena. Per això mateix, aquests actes de parla fingits poden presentar formes ben diferents de les que prenen en la conversa i ser més bells. La bellesa de la forma importa i importa també la seua eficàcia perlocutiva, el fer sentir al lector allò mateix que l'escriptor sentia en escriure el text o allò que pretenia fer sentir en escriure'l. No és la creença del lector el que es vol, com tampoc no es vol la seua acció, es vol el seu sentiment, la seua passió: que senta com intentem que senta, com ens agradaria fer-lo sentir. Una de les missions de l'escriptor és provocar aprovació o repugnància en el lector davant de determinades coses. El text està (ha d'estar?) impregnat de la moralitat de l'autor com l'aire pot estar impregnat d'una aroma. Els valors de l'autor traspuen al text i es mostren en la narració, l'acolorixen.

Per tot això, el que era un enemic en el discurs de la filosofia ciència esdevé ara un aliat inestimable: les implicatures. De fet, l'escriptor pot jugar ara amb tots els recursos que li eren negats a aquell tipus de filòsof. El suggeriment, la insinuació, el doble sentit, l'equivocitat són armes fructíferes quan són ben esmolades per les mans de l'escriptor. Comunicar, sense dir, és una manera de mostrar. Així, doncs, ara les oracions poden ser ben obertes (gairebé hauríem de dir que cal que ho siguen), plenes

de connotacions i d'implicatures possibles que el lector haurà d'anar desembastant. La ironia, la metàfora són ara recursos necessaris. L'autor explotarà les màximes conversacionals per tal de produir les implicatures que donaran lloc a les figures retòriques i exigirà del lector l'esforç d'extraure-les, de completar el que és dit amb allò que no ho és. I així és garanteix la seua acció o reacció: la seua participació necessària i plaent. La complicitat entre ambdós naix, així, d'una manera inevitable.

Hem presentat els extrems. No tota la filosofia és com la que he descrit, i el que he dit per a la literatura, potser no val per a tot allò que es considera literatura. Entre els extrems hi ha tota una munió de matisos. Tanmateix, hem trobat, entre tanta diferència, algun element comú. Un d'obvi és l'obsessió pel llenguatge, tot i que siga per raons diferents en cada cas. El llenguatge és l'eina de la filosofia i de la literatura d'una manera que no és comparable a la de cap altra disciplina o activitat creadora. L'altre, la preocupació eterna per comprendre i il·lustrar els misteris de l'esperit humà. D'esbrinar qui som. Al cap i a la fi Kant deia que aquelles tres preguntes es podien condensar en una: «què és l'home?». I aquesta potser la preocupació comuna en la qual es poden il·luminar mútuament.

De fet, quan els assumptes que tracta el filòsof són aquells que més relació tenen amb la vida, amb la societat en la qual es veu immers o amb el propi coneixement com a ésser humà, més útil i més pròxima li és la literatura. Ella li proporciona un excel·lent material de reflexió. Un munt de casos, d'experiències i sensacions que la vida pròpia li nega. La literatura li proporciona tot un material de camp que la pot humanitzar, que pot fer que aquesta ànsia de ge-

neralitat a què sovint es veu sotmès el filòsof es veja refrenada per la comprensió viva de circumstàncies que d'una altra manera li poden passar desapercebudes i que farien que la seua màxima universal, per racional i freda, pogués resultar deshumanitzada i irreal. La literatura, amb el seu compromís amb les emocions, pot humanitzar la raó del filòsof, de la mateixa manera que la filosofia pot donar a l'escriptor elements que facen més pregona la seua percepció de la vida que ha de bolcar en paraules. Però cadascuna a sa casa.

Avui, en temps de postmodernes postmodernitats, hi ha qui vol esborrar completament tota frontera. Quan la veritat se'ns resisteix com a meta, una reacció possible és considerar-ho tot ficció. Si el raïm és verd per a tothom, podem dir que en realitat no existeix. Si, al cap i a la fi, tot és creació o narració, assumim-ho i juguem. Aquesta és una reacció de moda, però tota reacció, en tant que reacció, és exagerada. Prendre la posició contrària no pot més que produir els errors contraris. Que la filosofia no siga ciència no vol dir que siga literatura. Hem dit que filosofia i literatura poden col·laborar, però si cadascuna volgués ser l'altra, la cultura perdria i perdria una manera irreductible d'enfrontar les preocupacions més essencialment humanes. □